

עומקא דפרשה

- שינה במקדש ובביהכ"נ
- שער הציון
- מלחמתה של תורה

- בגדר שמירת המקדש
- מצות שמירת המקדש
- שמירה ע"י נשים

פר' במדבר - במצות שמירת המקדש
בס"ד ערש"ק כ"ג אייר תשע"א

מצות שמירת המקדש

הרב מנחם וינטר

כתב החינוך (מצוה שפח) שנצטוו הכהנים לשמור המקדש וללכת סביבו תמיד בכל לילה ולילה כל הלילה ושמירה זו אינה משום פחד האויב חלילה אלא לכבודו ולרוממו ולפארו, עכ"ל. וצ"ב דלכאור' לפי סיבה זו אמאי השמירה רק בלילה, והרי מצד כבוד ופאר המקדש ודאי שיש לשמרו וללכת סביבו גם ביום, וכמ"ש בספרי דהשמירה כפלטרין של מלך ושם שומרים ביום ובלילה, וכה"ק המנ"ח. [ומה שמצינו שאיש הר הבית היה בודק בלילה אם כל השומרים ערים אינה ראייה משום שבלילה שנועד לשינה החשש לביטול השמירה גדול יותר]. וביותר לפי מ"ש הח"ח בליקוטי הלכות שהשמירה שלא יכנסו זרים וישראלים, ודאי החשש רק ביום, דבלילה העזרה נעולה ואין אפשרות להיכנס.

ומאיך לשיטות שהחייב גם ביום, הק' הרש"ש במדות (רפ"א) דהא ילפינן את הדין של שלש מקומות מאהרן ובניו (שנא' בפר' במדבר), ואי"ת שהיה חייב גם ביום לשמור איך יתכן שאהרון גם שמר וגם עבד עבודה. ונראה לומר שכל זמן שהכהנים עובדים בבית המקדש לא היה צורך לשמור כי לא היה שום היסח הדעת מן המקדש אבל כאשר הפסיקה העבודה מחמת שלא הביאו קרבנות אזי הם שמרו, וכ"כ בחק נתן. וכן נראה מהרא"ש שכ' דהדין הוא כבוד המקדש שלא יסחו דעת ממנו לא ביום ולא בלילה, ומבואר שענין השמירה הוא כאשר יש חשש של היסח הדעת, ולכן בזמן העבודה אין דין שמירה.

השומרים היו שלשה כהנים ונקראו במשנה בתמיד "רובים" ומפר' בגמ' שהם כהנים שלא הגיעו לעשות עבודה. י"א דהיינו שהם פחותים מגיל עשרים, אך יש מפר' שלא הגיעו ל"ג שנה. וקשה היאך ניתנה המצוה לנערים שאינם בר מצווה. ואפשר שאם עיקר המצווה שימנו שומרים מוטלת על בי"ד י"ל דמעשה השמירה יכול להתקיים גם ע"י קטנים.

במסכת מידות (ב,ב) תנן איש הר הבית היה מחזר על כל משמר ומשמר ואבוקות דולקות לפניו וכל משמר שאינו עומד אומר לו איש הר הבית שלום עליך ניכר שהוא יושב במקומו וכו'. [ועי' בחינוך שהוא מדיני המצוה]. וצ"ב מנ"ל שיש למנות אדם שתפקידו לבדוק את השומרים [דאף דין ג' משמרות ילפי' מקרא].

ובפשוטו י"ל שזה כלול בעצם השמירה שללא הפיקוח על ביצוע השמירה אינה נחשבת לשמירה, ובפרט שהיא לשם כבוד הבית, דחלק מכבוד בית ה', הוא שיש ממונה שדואג שהשמירה תתבצע. אכן י"א שהממונה היה רק על השומרים משבט לוי ולא על השומרים הכהנים, ולפ"ז צ"ל שהמינוי של איש הר הבית היה על כל הר הבית ובכלל זה עבודת הלויים. בהר הבית, וא"כ י"ל שהמינוי לא היה כחלק מן השמירה אלא מצרכי הר הבית.

ולכאור' נפק"מ בזה כשאיש הר הבית לא עשה את תפקידו, אם ביטל עשה [ולהרמב"ם גם עבר על לאו], דלצד הא"ל דהמינוי הוא מדין השמירה, לכאור' עבר על המצוה אבל אם כל דינו מדין מונע על הלויים אי"כ אם יום אחד לא עשה תפקידו אין כאן שום עשה שעובר עליו, וי"ל ע.

לע"נ מרת רחל בת ר' אברהם משה הלוי ז"ל

תמיהה רבתי בענין שמירת המקדש

בזמן קיום שמירת המקדש צריכים הכהנים והלויים להיות ערים, כמ"ש הראב"ד והמפרש בריש תמיד. ואף להרמב"ם (פ"ח ה"ו) שמשמע שהכהנים היו ישנים [משא"כ הלויים], כי המל"מ זודאי שהכהנים השומרים לא היו ישנים, אלא שהיתה תורנות בין השומרים, שחלק היו ישנים וחלק ערים.

ולפ"ז צ"ל בענין המשכן שהשמירה נתיקמה ע"י משה ואהרן ובניו, ומפורש בתמיד (כו). שמשה בחד מקום לחודיה ואהרן ובניו כ"א במקום נפרד.

ונמצא שמש"ר ואהרן ובניו היו אסורים לישן כל הלילה, כיון שלא היה להם עם מי להחליף, שהכהנים היו שלושה (עד שבאו בני אלעזר ואיתמר) וכ"א היה מוכרח לקיים דין השמירה במקומו, דהוא דין מה"ת שישמרו בג' מקומות. [וכן לגבי מש"ר, שכ' במל"מ דדין השמירה דלויים התקיים רק ע"י משה].

ולפי הדעות דדין שמירה הוא גם ביום ולא רק בלילה, נמצא שלא ישנו כלל! וצ"ע.

[ומשה"ק הרש"ש בריש מדות, אינו נוגע דקושייתו מצד העבודה, ועל זה י"ל בפסטות העבודה אינה סתירה לשמירה ומתקיימת גם בזמן שעובדים].

הרב צ. גלעזר

בגדר שמירת המקדש

הרב שמואל ליבוביץ

בטעם שמירת המקדש כתב הראב"ד (תמיד כה): בזה"ל 'ושומרים את המקדש בשביל כבודו. עוד כתב 'שאינם ישנים כל הלילה ושומרים וכו'. משמע מדבריו שכל חובת השמירה אינה אלא בלילה. ולכאורה יש להבין כיון שהוא משום כבוד המקדש אם כן למה שישמרו רק בלילה. ובאמת הרא"ש (שם) כ' 'שימור זה אינו משום חישוב גניבה, דאין עניות במקום עשירות, אלא גזיה"כ הוא דכתיב ושמרו, וגם כבוד המקדש שלא יסחו דעתם ממנו לא ביום ולא בלילה כדכתיב ביהודע 'ושמרתם את משמרת הבית, הרי דס"ל ששומרים עליו אף ביום. אמנם לא מטעם כבוד המקדש שיש לו שומרים, אלא משום היסח הדעת.

שוב מצאתי שהתורה תמימה (במדבר ג הערה יב) תמה בזה וכתב שאם השמירה אינה אלא משום כבוד כנהוג בפלטרין של מלך, צריך לשמור גם ביום, ופוק חזי בפלטרין של מלך שעומדים שומרים גם ביום, ואף הוא כתב דאולי ס"ל להרמב"ם דעיקר מצות השמירה עכ"פ היא בלילה משום שאז שייך ביותר ענין השמירה.

והנה הרמב"ם (בית הבחירה פ"ח) כתב 'שמירת המקדש מצות עשה, ואע"פ שאין שם פחד מאויבים ולא מלסטים, שאין שמירתו אלא כבוד לו, אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין, ושמירה זו מצוה כל הלילה: וכתב התו"ט (מדות שם) 'ואין נראין דברי המפרש למסכת תמיד שכתב שיהיו שומרים יום ולילה: ובליקוטים שם הביא מהגהות בית דוד שתמה כיון דשמירה זו אינה אלא מפני הכבוד וכו' בהכי הוי דרך כבוד טפי שישמרו גם ביום, והרמב"ם לא כתב אלא דשמירה זו מצוותה כל הלילה, ולא מיעט היום מן השמירה, אלא שאינה מצוה ביום כמו בלילה: וצ"ב ממ"נ אם מטעם כבוד יש טעם לשמירה אף ביום אם כן הרי זה שווה למצוות השמירה בלילה, ואם אין בזה צד כבוד אם כן אין כלל חיוב, ומה שייך לעשות פשרה ביניהם.

ונראה לומר דדעת הראב"ד שהכבוד של המקדש ששומרים עליו הוא כדי שלא יהיה פחות מערך שאר מקומות שמעמידים שומרים בלילה, ואין זה מטעם היסח הדעת, ושפיר א"צ לשמור אלא בלילה 'וא"כ צ"ל שאף בשאר מקומות אין מעמידים שומרים אלא בלילה. וכ"מ ברע"ב שכ' 'מפני הכבוד, וגדולה היא לבית שלא יהא בלא שומרים' ומשמע שהוא גדולה למקדש ולא משום הסחת הדעת. וכן מצינו להדיא שכתב במסכת מידות (א,א) 'לא מפני פחד לסטים וגנבים, אלא שכבוד וגדולה הוא לבית שלא יהא בלא שומרים ושמירה זו מצוות כל הלילה; הרי אף שכתב שהוא משום גדולה מכל מקום כתב שאינו נוהג אלא בלילה [אמנם הראב"ד גופיה כ' שיש מקומות ששומרים בין ביום ובין בלילה, וצ"ב טעם הדבר מה נשתנה מקום ממקום].

והנה תנן במתני' 'ופרחי כהונה איש כסתו באר לא היו ישנים בבגדי קודש אלא וכו'. ופי' הרע"ב 'ופרחי כהונה בחורים שמתחיל שער זקנם לפרוח והן היו השומרים, מבואר שהשומרים היו ישנים. וא"כ ודאי אין לשם שמירה מגנבים וכן אינו שמירה כדי שלא יכנסו זרים, אך גם לשם כבוד לא נתבאר כיצד. ובאמת הבאר שבע הקשה [לפי פירושו שפירחי כהונה היו שומרים, ולא רק הרובים] איך היו ישנים והרי ישנונו (שם כז): 'איש הר הבית היה מחזר על כל משמר ומשמר וכו' הרי שהשומרים לא היו ישנים כלל כל הלילה, וכתב שבאמת היה להם זמן לישון בלילה, שהיתה משמרת של כהנים מתי לישן. ובאמת לשון הרמב"ם מורה שאף כשישנים יש כבוד לשמירה זו שכתב שאף שומרי חצרות המלכים אינם ישנים על המיטות משמע שהם ישנים, אך אפשר לומר שבאמת הם ישנים במשמרות, ואין כולם ישנים.

ועיין בעין יצחק (ח"א סי' א סק"ג) שכתב להעיר הא דהרובים שומרים שם והם היו פחותים מ"ג שנה איך שומכים על הקטנים שלא ישנו, ואף שאין חשש איסור מ"מ אין יוצאים בזה יד"ח שמירה. ויישב לפ"ד השי"ך (יו"ד קכז קל"א) דסומכים על הקטנים בדבר שבידם, ושוב כתב סברא משום יוצא ונכנס מהני, או משום שחובטים במקל מי שישן.

הגליון מוקדש לעילוי נשמת
ר' ברוך בן החבר ר' יוסף מולר ז"ל
נלב"ע כ"ד אייר

בספרי פר' קרח עה"פ (יחב) וגם את אחיך מטה לוי שבת אביך הקרב אתך וילוו עליך וישרתוך וז"ל וגם את אחיך שומע אני אף ישראל במשמע ת"ל מטה לוי, שומע אני אף הנשים במשמע ת"ל את אחיך להוציא את הנשים ע"כ.

והנה, דעת הרמב"ם שמצות שמירה נוגתת רק בלילה [כמבואר בהל' ביהב"ח פ"ח], דהוי מ"ע שהזמן גרמא, וא"כ קשה מאי ס"ד בספרי שאשה תהא חייבת בשמירה, וכבר עמד בקושיה זו מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א בדרך חכמה שם, וכתב שיש להוכיח מזה שגם להרמב"ם נוגתת מצות שמירה ביום [וכדעת המפרש בתמיד] אלא דס"ל להרמב"ם דכיון דביום מצוים אנשים במקדש לכן אין צריך לשמור, ונמצא דהוי מ"ע שלא הזמן גרמא ולכן ס"ד בספרי לחייב נשים, אך הניח זה בצ"ע משום דלעולם כאן גזה"כ לחייב נשים אי נמי שהמצוה היא על ב"ד או הכהנים שיעמידו שומר ולכן ס"ד שאשה חייבת עכ"ד מרן שליט"א.

והנה, בספרי משמע שלהוציא את הנשים היינו לענין מצות שירה, שר"ע בספרי ס"ל שפסוק א' מדבר בשירת הלויים, וא"כ משמע שה"ה פסוק ב', וכן כתב להדיא הראב"ד בפירושו לספרי [שזכינו לאורו בשנת תשס"ט] דלהוציא את הנשים קמ"ל שאשה אינה כשרה לשיר, וא"כ קשה איך הביא בדרך חכמה ראייה מכאן לענין שמירה.

וצ"ל דפשטיה דקרא איירי בשמירה, אלא שהספרי מרבה גם שירה וכנראה שזהו גם כוונת הראב"ד, ואשר על כן שפיר הביא ראייה מכאן בדרך חכמה. וכן ראייתי במלבי"ם שמפרש שהפסוקים מיידי בין בשירה ובין בשמירה.

אלא שעדיין יש לעיין דלעולם יש לומר דהוי מ"ע שהזמן גרמא ונוהג בלילה בלבד, ומ"מ ס"ד שאם אשה תרצה לקיים מצות שמירה תוכל לקיים, וקמ"ל דאשה פסולה לשמירה, וא"כ אין קושיה כלל על הרמב"ם, והיינו דלעולם י"ל דהוי מ"ע שהז"ג ומ"מ ס"ד שאם תרצה תהא כשירה וקמ"ל דפסולה. וצ"ל דלשון הפסוק, הקרב אתך, משמע חובה, ולכן שפיר כתב בדרך חכמה דלכ' ראייה מכאן דהוי מ"ע שלא הזמן גרמא.

והנה בערכין י"א ע"א מבואר שאין שירה אלא ביום, והאחרונים תמרו על מה שהרמב"ם השמיט הלכה זו [עיי' במנ"ח מצוה שפ"ח ובזבח תודה בתמיד ועוד] אך לפי הנ"ל, כיון שהיה ס"ד בספרי שאשה חייבת בשירה, א"כ מוכח דהוי מ"ע שלא הזמן גרמא וממילא כשר בלילה ולכן השמיט הרמב"ם סוגיא דערכין הנ"ל. [ואע"פ דבעלמא אין הרמב"ם פוסק כסתם ספרי כמש"כ הכס"מ בכמה מקומות מ"מ הכא ר"ע קאמר לה בספרי, ומה שהרמב"ם לא כתב להדיא שכשר בלילה מפני שאין זה מפורש בספרי ואין דרך הרמב"ם להביא אלא דין המפורש כידוע]. ולפי"ז ה"ה לגבי שמירה יש לומר דהוי מ"ע שלא הזמן גרמא וכמש"כ בדרך חכמה אלא שביום לא היו צריכים לשמור כיון שהיו שם הרבה אנשים וכנ"ל.

והנה, לכ' עדיין צ"ב, שהרי פשוטו לשון הרמב"ם שכתב שהיו שומרים כל הלילה משמע שהמצוה נוגתת רק בלילה.

והיה נראה להציע לפני הלומדים, דאע"פ שהמצוה בלילה מ"מ אין זה זמן גרמא, מפני שזמן המצוה בלילה לא נקבעה מפני גזה"כ שצריך לילה וכמו אכילת מצה וכד' אלא היסוד הוא מפני שאז צריך שמירה בדרך כלל בכל מקום בעולם ניכר כבודו של הבית דלא גרע משאר פלטרין שבעולם עיי' ברמב"ם פ"ח ה"א מביהב"ח, ואשר על כן, אין זה מצוה שהזמן גורם, אלא מצוה שהמצוה היא, שאפשר לקיימה רק בלילה, והגע עצמך וכי אם הקב"ה היה בורא את האדם באופן שלא יוכל לאכול לחם כי אם בלילה האם ברהמ"ז היתה מ"ע שהזמן גרמא. ודאי שלא, וא"כ ה"ה הכא. ולפי"ז גם אם קרה מקרה שביהמ"ק שומם באמצע היום אין מצוה שמירה, והזמן שנקבע לשמירה הוא ע"פ זמן הרגיל שצריך שמירה וזהו לילה.

וגם נראה לפ"ז שאין צריך להתחיל את השמירה מיד בצה"כ אלא בזמן שכבר מתמעטים אנשים מהשוק ואולי משתכלה רגל תרמודאי ומה שכתב הרמב"ם כל הלילה כוונתו עד הבוקר וצ"ע.

בשולי הדברים, מה שהיה ס"ד בספרי שאשה תהא כשרה לשיר י"ל דמיידי באופן ששרה בלחש או באופן שאין כהנים בעזרה או למ"ד עיקר שירה בכלי דאל"כ הרי קול באשה ערווה].

[בשולי הדברים, מה שהיה ס"ד בספרי שישראל כשרים לשמירה משמע שאין זה עבודה כדעת המנ"ח דבעל מום כשר, אמנם יש לומר דהאבני נזר דס"ל דהוי עבודה ובע"מ פסול יכרש דזהו גופא קמ"ל דהוי עבודה. אך לכו נראה יותר כהאבני נזר שהיה ירש"ד גם שישראל יהיו כשרים לשיר וש"כ ודאי שעבודה היא ולדברי המנ"ח מה ה"ס, וצ"ל דס"ד דדווקא לעבודת כהנים ישראל פסול ולא לעבודת לויים שהרי ישראל מותר במעשר ראשון וקמ"ל שפסול].

א. הנה על שומרי המקדש כתב הרמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ח ה"ו): **וישנים על הארץ כדרך כל שומרי חצרות המלכים לא ישישנו על המטות.** ומבואר במהר"י קורקוס שם שהמקור של הרמב"ם הוא דברי הגמ' בתמיד כ"ו ב', שהגמ' מקשה: **ואמאי לעיולי מטות אמר אביי לאו אורח ארעא לעיולי מטות לבית המקדש.**

מדברי הגמ' הללו, מחדש המגן אברהם (קנ"א סק"ד) שאף שלצורך בית הכנסת מותר לישון בתוכו, מכל מקום: **ונראה לי דלא יכניס מטותו לשם, כדאייתא בתמיד ריש פרק א' [וע"ש במחה"ש].**

והנה הפמ"ג (קנ"ב סק"ד) מקשה על המג"א, לפי הנחה שהרמב"ם והגמ' שם כ"ו ב' זה דבר אחד, וכבר הובא לעיל שכ"כ מהר"י קורקוס, [ובדואי שכך הפשוטות]. וזה לשונו: **גם מר"מ פרק ח' מהלכות בית הבחירה הלכה ו' והר"ע ברטנורא שם הטעם כדרך שומרי חצרות המלכים שאין ישינים במטות, א"כ אין ללמוד בית הכנסת מניה, דלאו משום בזיון הוא.**

ולפי מש"כ בספר עזרת כהנים (מדות פ"א מ"ח) שהרמב"ם הוא דבר אחר מהגמ', ע"ש שמוכיח כן, [ועל דרך זה כתב גם בספר בית המדות על מדות פ"א מ"ח], הנה לפ"ז מיושבת קו' הפמ"ג, דהמג"א הוציא הדין מהגמ', והרמב"ם הוא דבר אחר באמת.

ב. בהגות רעק"א (על שו"ע) מקשה: **ולענ"ד דברי המג"א תמוהים, דהא מקור האי דינא דלישון בתוכו מותר הוא מדברי המרדכי [מגילה רמז תתכ"ט - ב"ב רמז תס"ה] ובמרדכי מביא ראייה לזה מסוגיא דפ"ק דב"ב [ג' ב'] דאמרין עייליה לפוריא להתם, ע"ש. ובתוספות שם [ד"ה ועייליה] נדחקו בזה דעיילא לפוריא היינו סמוך לבית הכנסת, ולהמרדכי לא ניחא ליה בזה. עכ"פ לפי ראיית המרדכי אם מותר לישן דהוא מהראיה, ממילא מוכח דמותר להכניס ג"כ מטותו לשם, דהא עיילא לפוריא.**

ולכאורה יש לפלפל, דבאמת להמג"א כוונת הגמ' בב"ב הוא כמו המרדכי שהכניס מטותו לתוך ביהכנס', אלא מה נעשה דסתמא דהגמ' בתמיד הכריח להמג"א לחדש איסור להכניס מטותו, ודלא כהסוגיא בב"ב שמותר להכניס מטותו, אבל היות ומב"ב מבואר מיהא דלישון שרי ולא מצאנו לזה סתירה מהש"ס, אף שהגמ' בתמיד בע"כ נחלקה על הכנסת המטה, שפיר יש להכריע דלישון שרי.

והנה אף שלכאורה הוא פלפול נעים, [לבד שיש להעיר שהגמ' בתמיד זה לא ראייה כ"כ חזקה לדחות עפ"י הגמ' בב"ב שהיא גמ' מפורשת], מ"מ אינו נכון כלל, דהרי בהדיא כתב המג"א לקמן (קנ"ב סק"ד) שהפשוט בב"ב שהיה **סמוך** לבהכנס', ומעתה הדרא קו' הגרעק"א מנ"ל דלישון מותר. [דהגמ' בב"ב זהו המקור לדין זה].

ג. והנה המאמר מרדכי (קנ"ב ס"ק ג'), כתב ליישב הגבלת המג"א ממה שהקשו עליו מהראשונים שפירשו הגמ' בב"ב שהכניס מטותו לביהכנס', וזה לשונו: **ואעפ"י שמדברי הגמ"א וסייעתיה מבואר דס"ל דרב אשי הכניס מטותו בבהכ"נ ממש ומשום דלצורך בהכ"נ שרי. מ"מ הנה הרא"ש ונימוקי יוסף ושאר פוסקים כתבו דרב אשי לא הכניסו בבהכ"נ ממש דהא אין ישינין בתוכו אלא הכניסו סמוך לבהכ"נ והרב המאירי ז"ל [במגילה] כתב ב' הפירושים ונראה לו להרב מ"א ז"ל להכריע דכדרי האוסרים לענין המטה. ומכח ראייה דמסכת תמיד וסבירא ליה דלא שרינן אלא שינה דוקא בלא הכנסת מטה. ופירש כן דברי האש"ע דלעיל סימן קנ"א וזה ברור בדעת המ"א ז"ל. והיינו דאה"נ יש ראשונים נגד המג"א, מ"מ יש ראשונים כמותו.**

ולכאור' יש להוסיף על דבריו שמה שהמג"א נוקט דלישון מותר, אף דהגמ' בתמיד הרי גרם להכריע להמג"א שהפשוט בב"ב הוא סמוך לביהכ"נ, ומעתה אין לזה מקור וכדמק' הגרעק"א, כנראה דס"ל להמג"א שא"צ לזה מקור להתיר [או שיש לזה מקור מאיזה מקום אחר], ולכן אף שהגמ' איירי סמוך לבהכ"נ, יש להתיר לישון בבהכ"נ. ובספר רנן לבקר עמ"ס תמיד (שם) כתב: **ופשוט דגם לתוס' ורא"ש - שרב אשי הכניס מטותו סמוך לבהכ"נ - אין איסור לישון, דהא אפילו בבית המקדש היו ישינים, רק להכניס מטה אסור.** ומיושבת לפ"ז קו' הגרעק"א.

והגרעק"א נראה דסובר דלבאר דעת המג"א שמסברא מותר לישון או ממק"א, לא ניחא ליה להגרע"א לומר כן, דהרי הראשונים חפשו ראייה להתיר לישון בבהכ"נ, הרי דמצד הסברא יש לאסור. וכמדומקד בלשון הגרע"א אם מותר לישון **דהוא** מהראיה, והיינו שבלי ראייה זו אין להתיר.

אמנם הרה"ג רש"ש קרביץ שליט"א, הראה בב"י (סי' קנ"א) בשם הגהות מיימון שיש מקור אחר להתיר לישון בבהכ"נ לבד המקור מהגמ' בב"ב, ולפי"ז תמוה תמימת הגרעק"א.

ד. נראה לכאורה דהישן בבהכ"נ [באופן שקי"ל שמותר לישון], מותר לו להכניס כרים וכסתות, שהרי הרא"ש כתב (שם בתמיד) אבל כרים וכסתות אורח ארעא, הרי דכרים וכסתות קל ממטה, לכן על אף דהרא"ש לשיטתו שפי' בב"ב סמוך לבהכ"נ, יש לומר דאסור להכניס מטה בבהכ"נ והכרעת המג"א, מ"מ יש להתיר בכרים וכסתות דקל ממטה. ועוד דבמשנ"ב (קנ"א סקי"ח) נראה דנוקט דאפשר להקל אפי' במטה דלא כמג"א, וכ"ש כרים וכסתות דקיל טפי. [וצ"ע למעשה]. ונתעוררתי לזה מספר רנן לבקר שם.

ד"ת בכת"י מתקבלים עד יום חמישי הקרוב.

גליון שבועות בעניני עול תורה

בין הנושאים: קבלת עול תורה, התמודת התורה, עשה תורתך קבע, תורתו אומנותו, שבת בבית ה', תורת חיים

מצות שמירת המקדש ומקורה

כ' הרמב"ם בשה"מ המצוה הכ"ב היא שצינו לשמור המקדש וללכת סביבו תמיד בכל לילה כל הלילה, לגדלו ולכבדו ולרוממו.

והוא דינא דמתני' ריש תמיד בג' מקומות הכהנים שומרים בביהמ"ק, ומקור הדין נתפרש בגמ' שם (כו.) מהפס' בפר' במדבר (ג,לח) "**והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד... שומרים משמרת המקדש למשמרת בני ישראל**". וביאר המלבי"ם כוונת הפס', דאע"פ שהלויים חנו בריחוק אלף אמה מהמשכן, מ"מ משה ואהרן ובניו חנו בסמוך לו משום מצות השמירה.

והרמב"ם (שם) הביא הפס' מפר' קרח (יח, ב-ד) "אתה ובניך אתך לפני אהל העדות", ושמרו את משמרת אהל מועד". [וכן אי' בספרי על פס' זה אתה ובניך אתך - הכהנים מבפנים והלויים מבחוץ]. ובהל' בית הבחירה (פ"ח, ב) הביא את ג' המקראות. ופי' הרדב"ז שעיקר דין שמירה למדנו מהפס' בפר' קרח, וממ"ש כאן והחונים וכו' למדנו ששומרים בשלשה מקומות. וכן על סדר השמירה וצורתה, עי"ש.

והרמב"ן בפר' במדבר כ' על פס' רביעי דכתיב (אנג) "**ושמרו הלויים את משמרת משכן העדות**", ופי' שם שישמרו אותו בלילה וילכו סביב המשכן, כמו שאמרו הכהנים שומרים מבפנים והלויים מבחוץ. ועי"ש דהפס' להלן (ג,לח) בא ללמד שהיא מצוה לדורות.

ועי' במפרש ריש תמיד (כה:): דאי לא נפק"ל מקרא הו"א דא"צ שומרים דאין עניות במקום עשירות, ואי גנבי כלי המקדש קנו אחרים, ועוד הו"א דבחד שומר סגי. [ועי' לק' בטעם המצוה]. ועי' בבאר שבע שהשיג עליו.

ודעת הרמב"ם והחינוך שיש גם ל"ת הנלמד מדכתיב (קרח יח,ה) "ושמרתם את משמרת הקדש", (סה"מ ע' כב ל"ת סז והל' ביהב"ח ח,ג). וכ' הרדב"ז דיסודו מהמכילתא (ספ"ז).

טעם המצוה

רמב"ם פ"ח מביהב"ח ה"א - שמירת המקדש מצות עשה ואע"פ שאין שם פחד מאויב ולא מלסטים **שאין שמירתו אלא כבוד לו** אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין.

וכ"ה בשה"מ - "לגדלו ולכבדו ולרוממו" והביא מהמכ"י גדולה למקדש שיש עליו שומרים, לא דומה פלטרין וכו' "ואמרו כי מהגדלת ההיכל ורוממותו שיהו שומרים מסודרים עליו". [ויש שפי' דזהו כוונת מטבע התפילה במוסף דרגלים "ותבנהו מהרה ותגדל כבודו"].

והחינוך (שפח) הוסיף בזה שהוא מכלל **מורא מקדש** שכ' בשרשי המצוה כי בכבוד הבית סיבה לתת מוראו לא לב בנ"א... ומכבודו של בית להעמיד עליו שומרין כדרך המלכים הגדולים אשר בארץ שישעו כן.

רמב"ן (במדבר) - והם כולם כשומרים לראש המלך. ובפי' הרא"ש (תמיד) - שימור זה אינו משום חישוב גניבה דאין עניות במקום עשירות, אלא גזירת הכתוב הוא דכתי' ושמרו.

עוד טעם כ' הרא"ש וגם כבוד המקדש **שלא יסוחו דעתם** ממנו לא ביום ולא בלילה.

והגר"א (בחי' עמ"ס תמיד) כ' דהאי שמירה מפורש בסדר קרח משום **שלא יכנסו זר לתוכו**, [ועי"ש בביאור הילפו מקרא דפר' במדבר]. וכ"כ בעזרת כהנים שהוא כדי לשמור שלא יכנסו טמאים אל הקדש וזרים לא יעברו את גבולם. [ועי"ש עוד טעם עי"סוד]. וכ"מ ברש"י בפר' קרח וילוו - ויתחברו אליכם **להזהיר גם הם את הזרים** מליקרב אליהם. ומפורש כן בחזקוני בפר' במדבר, עה"פ (א,ג) "**וסביב למשכן יחננו**" - מארבע רוחותיו בחנותו, להזהיר ולשמור שלא יקרב זר אליו. [וכן פי' בפרשת קרח].

ויסוד הענין נתבאר במדרש כאן במדב"ר פ"ג, יב בפס' (ג,לח) "**שומרים משמרת המקדש למשמרת בני ישראל והזר הקרב יומת**", - היו שומרין שלא יכנסו שם ישראל. כל כך למה שאם היו נכנסין לשם היו נענשים מיתה, הה"ד "והזר הקרב יומת. (ורישא דקרא והחונים וכו' דמיניה ילפי' דין שמירה כנ"ל).

גדר החיוב

המנ"ח (שפח) נקט דהמצוה מוטלת על הבי"ד של כהנים או הבי"ד של ישראל, כיון שהיא מצוה על כל ישראל. [ולכן כ' דגם קטן כשר לשמירה, עי' לק']. ולכא"ו כ"ז דוקא בכהנים דהשמירה אינה עיקר מצותם, אבל בלויים הרי כ' הרמב"ם בהל' כלי המקדש (פ"ג ב) עבודה שלהן היא שיהיו שומרין את המקדש, והיו מהן שוערין.

ועי' באבני"ז (יו"ד תמט, ו) שחקר **אם שימור חשיב עבודה**, דהרי יושב ומשמר לאו כעושה מעשה (ב"מ צג). וכ' דמל' הרמב"ם הנ"ל מוכח דהוי עבודה. ועוד הוכיח מהרמב"ם בהל' ביהב"ח (פ"ח ו) דמשמע שהשמירה היתה בבגדי כהונה, ואע"פ דיש בהן כלאים ומותר ללבושן רק בשעת עבודה, הרי דשמירה ג"כ עבודה היא. [ולכן כ' דאסור בטמאי מתים, וא"א לקיימה בזה"ז, עי' לק'].

אכן לשי' הראשונים שקטן כשר לשמור (עי' לק'), מוכח דס"ל דלאו עבודה היא, שהרי קטן לאו בר עבודה, וכ"כ האבני"ז עי' שם.

זמן השמירה

לדעת רוב הראשונים מצות השמירה היא בלילה, כלשון הרמב"ם בשה"מ (מהדו' רח"ח) "בכל לילה כל הלילה". וכ"כ הרמב"ן (פר' במדבר) והחינוך (שפח). וכ"ד הר"ש בריש מדות, והמאירי בשקלים (פ"ה מ"ב). וכ"כ הר"ב (מדות). וכ"מ בתוס' יומא י: (ד"ה רבנן הב') "לשכות שהיו שומרים בלילה ולא ביום".

אך המפרש בתמיד כ' שהיו שומרים בין ביום ובין בלילה. וכן משמע בפי' הרא"ש שם, [וכד"ק בליקוטי הלכות, אך בתוס' רא"ש יומא י: (ד"ה כל) משמע שרק בלילה היו שומרים, ויל"ע]. וכן נראה לכא"ו (קסה) שלא הזכיר כלל דהוא דוקא בלילה, ועי' תפארי"י (בועז) דכן משמע קרא דילפינן מדכתיב "**החונים לפני המשכן**", ולא נזכר לילה, אלא חנייתם היתה גם ביום.

וכ' הבאר שבע (כה: ד"ה ועוד) ע"ד המפרש, שלא היה ולא נברא דאין מצותה אלא בלילה כמ"ש הראשונים הנ"ל. וכ"כ התוי"ט (מדות) והמל"מ דדברי המפרש תמוהים. ועי' רש"ש (מדות) שהוסיף להק' דא"כ היאך שמרו אהרן ובניו, והלא ביום צריכים לעבוד את העבודה.

אך הרעב"ץ בלחם שמים מדות כ' דנראה כדברי המפרש, ואדרבה **ביום יותר ניכר הגדולה והכבוד**. וכ"כ המנ"ח דכיון ששמירה זו היא משום כבוד ולא משום פחד גניבה, כמו שכתב הרמב"ם דאינו דומה פלטרין וכו', ופוק חזי דפלטרין של מלכים יש שומרים גם ביום ומנלן שהוא רק בלילה. [ומכח זה כ' הבית דוד (הובא בליקוטים על המש') דאף הרמב"ם לא קאמר דאין מצוה ביום, אלא שבלילה היא מצוה יותר].

והשיב על טענה זו בתפארי"י (בועז) וכ' דביום א"צ שישמרו לסימן כבוד, דבלא זה **עי' הליכת הכהנים אנה ואנה כבוד אומר כולו**. אבל בלילה שאין עבודה ורוב הכהנים העובדים ישינים, צריך להראות כבוד וגדולה עי' שמירה.

ולדעת הרא"ש הוא מטעם אחר, שהרי ס"ל דטעם המצוה משום היסח הדעת (עי' לעיל) וממילא אין חילוק בין יום ללילה, דהכבוד הוא שלא יסוחו דעת לעולם, בין בלילה ובין ביום. ויל"ע לדעת הגר"א דטעם המצוה לשמור מכוונת זרים (עי' לעיל) דלפי"ז לכא"ו עיקר השמירה ביום (וכ"כ בליקוטי הלכות), וא"ד איפכא דביום שיש כהנים עובדים ממילא שומרים גם שלא יכנסו זרים, וא"צ לדין שמירה מיוחד.

שמירה עי' קטן

המנ"ח כ' שקטן יכול לשמור וראייתו מהמשנה בתמיד שבב' מקומות היו שומרים "הרובים" ופי' בגמ' (כו.) שהם כהנים שלא הגיעו לגיל עבודה, וכ' המפרש כגון פחות מ"ג שנה. וכ"מ בראב"ד שפי' שרובים הם קטנים, וכ"כ הרע"ב (בפי' הא') והתוי"ט. [ול' הסמ"ג (קסה) הרובים - הם נערים שלא הגיעו לחינוך עבודה]. וכ"ה להדיא ברגמ"ה ובפי' הרא"ש שהרובים לא הביאו ב' שערות.

אך דעת הבאר שבע (תמיד כז.) דקטן פסול [והרובים הם פחות מכן כ']. וכ"כ המל"מ (פ"ח ה"ה) דודאי המ"ע נעשית עי' בני מצוה. וכן הסכימו החת"ס (תמיד) ורעק"א (במש'). ועי' במנ"ח שם שהשיב על המל"מ דעיקר המצוה היא על הבי"ד שימנו שומרים, [ועי' לעיל בגדר החיוב]. אכן אכתי תמה האבני"ז (תמטיב, דסו"ס קטן לאו בר שימור. וכע"ז כ' המקדש דוד (טו,ג) דאין סומכין על הקטן שעושה כראוי.

ולכא"ו כ"ז בכהן קטן, אבל ודאי דלוי קטן אינו יכול לשמור, דהרי זו היא עבודתם, וכ' הרמב"ם (פ"ג ה"ח) שאינו נכנס לעבודה עד שישגדל ויהיה איש שנת' איש על עבודתו. אך עי' רש"י בפר' לגבי מנין הלויים, עה"פ (טו,ג) "**כל זכר מכן חדש ומעלה תפקדם**", - משיצא מכלל נפלים הוא נימנה ליקרא **שומר משמרת הקדש**. [ועי' בגור"א דהוא לענין להכלל בלגיונו של מלך, אך לא נתבאר אמאי נקרא שומר משמרת הקדש, אא"כ נימא דבעצם מציאותו סביב המקדש היא שמירה].

שמירת המקדש בזה"ז

האבני"ז (יו"ד סי' תמט) נשאל אם חובה בזה"ז להעמיד שומרים במקום המקדש, שהרי גם בחורבנו מחוייבים לכבד המקום מטעם דקידשה לעת"ל [וכן כדון ביה"כ שחבר דמחייב בכבוד כמו בבנינו]. ושייכת שמירה בזה"ז שלא יכנסו טמאים [ואע"פ שלא יוכלו לשמור מהגויים, מ"מ הרי גוי אינו טמא מה"ת]. וכ' דשמירת כהנים לא שייך מכיון שהיא עבודה ובעי' בגד"כ ואסור בטמאי מתים. ושמירת לויים ג"כ א"א לקיים, מכיון שדוד ושמואל חילקו את המשמרות למשוררים ושוערים, ולמשורר אסור לשמור, ומאין נדע מי הם הלויים השוערים.

אכן לשי' הצ"פ (לעיל) בלילה אין איסור משורר ששיער. וכן לשי' דשמירה אינה עבודה (עי' לעיל בגדר החיוב) וממילא א"צ בגד"כ, לכא"ו שייך גם בזה"ז.

ול' החינוך דיני המצוה ונוהגת **בזמן הבית**, מבואר דלא שייך בזה"ז. ועי' בס' עיר הקדש והמקדש ח"ד פ"ד מה שהביא בזה מהאדר"ת [ועוד. [וכ' ד' הוכחות דלא שייך בזה"ז].

דרושים לחברות

נושא	מקום	שעה	טלפון
גמ'	ברכפלד		050-4125972
גמ'	חפציבה, בבית	פעמיים בשבוע 11:30-1:00	054-4737360
גמ' [מוכן לשלם]		9:00-12:00 חוץ מיום ה'	050-9444377
גמ' סדר מועד, דף ליום	פתוח		054-8414585
גמ' סדר נשים	עדיף שד"ח		052-7451481
גמ' שבת עם הלכה	ברכפלד		9798997
כיצד מברכין/חזרה יבמות, סוטה	ברכפלד		9790869
גמ' עדיף ברכות, רש"י ותוס'	ברכפלד		9760370
גמ' ברכות קצב מהיר ויסודי	נאות שמחה	11:00-1:00	9740206
דף היומי	בטלפון	9:00-9:40	052-7170366
דף היומי גמ' רש"י היטב	כולל זכרון משה		052-7688527
דף היומי	משך חכמה		057-3114454
ח"מ לטוען רבני	כולל קול יעקב	בוקר וגם אה"צ	054-9729402
פתוח	קסח	10 עד 1 בהתמדה	054-8424322
מחפש שיעור דף היומי			052-7661249
מחפש שיעור בגמ' באנגלית			054-7242912
גמ' נשים/נזיקין, ללמד אברך	יש ימים בוקר ויש אה"צ		9298517
הלכות שבת	ברכפלד		050-4111403
טוש"ע ובי"א אפשרות לסלינה	גבעה דרומית		052-7170366
שיעור דף היומי	נתיבות המשפט 111	7:05	
שיעור נ"ך, מלכים-דה"י	עמל התורה מנ"ח 7	9:30-10:15	0504168069
מחשבה	מוקדם		052-6363938
דף היומי	קריית ספר	5:00 - 4:00	054-8415403
דף היומי	בבית		057-3101491
גמ' חולין - עמוד ליום	זכרון משה		9340105
גמ' מגילה	גרין פארק	5:00 - 3:00	052-7324862
גמ' שבת מהאורג	ביכ"נ אביעזרי		057-3139934
כיצד מברכין/יבמות, סוטה	ברכפלד		9790869
הלכה	ברכפלד	7:00 - 5:00	052-7665106
פתוח	קס"ח	5:30 - 4:00	054-8424322
הלכות שבת	ברכפלד		050-4111403
טוש"ע שהיה והסמנה	כולל עטרת שלמה		9790821
הלכות סת"ם	ברכפלד ר"ע	4:00-7:00	050-4106417
הלכה י"ד	אוהל מנחם/קסח עד המרכזי	4:00-7:00 חלקי	052-7620812
מחפש שיעור דף היומי	משובב נתיבות/חזון דוד		052-7162450
חומש רש"י/מוסר בעיני	ברכפלד		9790869
פתוח - לזמן קיץ			050-4128966
דף היומי	בבית/היכל הגר"ם	11:00 - 9:00	052-8952613
בבא מציעא	גרין פארק	10:30 - 9:00	054-8462669
מס' ברכות דף ליום	ברכפלד	10:30 - 9:30	050-4171130
גמ' הלכה	שאנת אריה/קצוה"ח	7:00 מ	054-8424663
מ"ב דרשו	ברכפלד - בני הישיבות	9:15-10:45	9799833
קיצושי"ע וחומש רש"י	בבית ברח' ר' יהודה הנשיא	שעה מתוך 8:30-10:30	057-3129704
הלכות סת"ם			050-2553310
מ"ב הלכות שבת	חפציבה	חצי שעה מתוך 9:00-11:30	052-7697695
הלכות סקואות			054-9761746
טור, שו"ע, מ"ב	ברכפלד	11:00 - 9:30	054-8403599
גמ"ש, להשאיר הודעה	זכרון משה/היכל יצחק	10:00 - 9:00	6374394
נביא/פרקי אבות, וכדומה	ברכפלד, עדיף בבית		052-7136602
פתוח	בבית בחשמונאים		9285124
שיעור דף היומי	אוה"ח 27 - חניכי הישיבות	7:45	
שיעור דף היומי	נאות הפסגה בעז"נ	9:00	
שיעור במס' יומא	שאנת אריה	10:15 - 9:15	052-7632205
מחפש שיעור דף היומי	תחלת נתי"מ/שד"ח	9:30	050-3140972
מחפש שיעור דף היומי	נאות הפסגה		03-6744038
הל' דיינים			052-7617912
קידושי גמ' רש"י הספק בהבנה			052-7617912

בוקר

אחר"צ

ערב

פתוח

המעוניינים להשתתף ולכתוב בקביעות נא לפנות לטל' 050-4122753
לקבלת הגליון בדוא"ל בקביעות, בכל ערש"ק יש לשלוח בקשה לכתובת: gal200@neto.bezeqint.net

קושיא

בקידושין ח. מבואר בד' רב יוסף בברייתא [ל"ק] דבנותן לכהן ה' סלעים ללא סמיכות דעתו דלא קייצי לא אמר כלום, וביאר האבני מילואים סי' ל"א בשם העצמ"י דכיון דהכהן הוא אדון הבהור ע"כ בעינן סמיכות דעתו לעיכובא. ולפי"ז ק"ט במתני' בכורות נא. דהפרשה ה' סלעים ונאבדו חייב באחריותו וילפי מקרא, ותמוה טובא דהרי לרב יוסף אף נבנתן ללא סמיכו"ד דכהן לא אמר כלום, ומה ס"ד דהפרשה לחוד תועיל, וצע"ג.

הרב אריה שפירא

מלחמתה של תורה

בכו' הרב **חיאל מיכאל אלטמן** (בגליון הקודם) על הפמ"ג שהובא במ"ב (תר"י, יג) דאם הקניט חבריו בדברים, א"צ להתוודות ביו"כ שנית. והרי הוי ל"ת דלא תנוג, ומאי שנא מגזל וגניבה שצריך להתוודות שנית מצד ב"יא למקום כמבואר שם.

כתב **הרב אורי שחר** עפ"י הרמב"ם בסה"מ שגדר איסור אונאה הוא "דברים מכעיסים ומבהילים", [ואף בלא הר"מ י"ל דהוא דוקא בעער גדול מהא דהמש"י הוצרכה לפרט דוגמאות]. וא"כ י"ל דמ"ש המ"ב שהקניט את חברו הכוונה לדברים המצערים קצת, שאין בהם לאו דאונאה אלא עשה של ואהבת לרעך כמוך. ובביטול עשה אי' בשלהי יומא שאם עשה תשובה מוחלין לו, ולכן א"צ להתוודות.

והרב **שמואל בלוך** יישב דבכל לאו שבי"א לחברו, הענין הוא שחברו יהיה מרוצה אליו, וזהו תיקונו ולכן א"צ וידוי, אבל בגניבה וגזילה נראה דאין גדרו כנ"ל שהרי אסור אפי' ע"מ להחזיר דהיינו שאין חסרון ממון. וכן לא הותר לגנוב מרשע אע"פ שמתור לעצרו. ובאמת כן כתב רבינו בחיי ביוקרא (הכ), שגול הוא ב"א למקום, ומצער חברו או חובל בו זה ב"א לחברו.

יש שצינו שבדרך שיחה (ח"א פר' נצבים) תי' ע"ז דאונאת דברים הוא ענין רק של בינו לחבירו, דהרי יקניט את השני, והוא לא בין דבריו, פשוט שלא עובר, דהקנטה והונאה, הוא ענין צער. משא"כ בגזילה, [שאסור לקחת אף ע"ד להחזיר]. וכע"ז תירץ הגר"א גורביץ שליט"א ר"י גיטסהד, (בקובץ קול התורה, מ"א עמ' רצו).

מו"מ נוסף בענין הקו' על ההזכרות בתפילה (קמ"ב) יתפרסם בקרוב בעז"ה

ושנתם לבניך אלו התלמידים

"המלמד בן חברו תורה כאילו ילדו" (רש"י במדבר ג, א). סיפר הגאון הגדול ר' צבי מרקוביץ זצ"ל, שבחנות גיסו הגאון ר' פרץ יגל זצ"ל שהתקיימה בסלונים, מקום רבנותו של אביו הגאון הגדול רבי שבתי יגל זצ"ל, באחד מימי ה"שבע ברכות" הגיע המשגיח הגדול הגאון הצדיק רבי ירוחם זצ"ל, והגר"ש יגל ברך את ר' ירוחם שיהיה לו נחת מה"ילדו" כמו מה"כאילו ילדו". ענה לו על זה הגה"צ ר' ירוחם, אצלי הכל אותו דבר, בנים, תלמידים, אותו דבר.

והגאון הגדול רבי מרדכי מן זצ"ל סיפר סיפור דומה, שכשהגה"צ ר' ירוחם חתן את אחד מבניו בילנא, והגר"ש יגל הגיע לחתונה וברכו, מזל טוב על ה"ילדו" ומזל טוב על ה"כאילו ילדו". וענה לו ירוחם, ר' ירוחם, אצלי התלמידים קודם לבנים.

כך או כך, ההמשך הוא שפעם הגר"צ מרקוביץ זצ"ל סיפר להגר"ד פורסקי זצ"ל את הסיפור הנ"ל, והגר"ד אמר לו, זה החלק הראשון של הסיפור. הוא אספר לך את ההמשך. לר' ירוחם היה בן שבתקופה מסוימת היסב לו צער ועגמת נפש רבה, עד כדי כך שר' ירוחם התחיל להקיא דם. וכשראה את הדם, נבהל ונחרד, אבל לא מהדם!

מוגש ע"י:

ארגון "משובב נתיבות"
מרכז להצלה רוחנית

ד"ר [עד 700 מילים] יתקבלו בצירוף שם מלא וטל' בדוא"ל:
gal200@neto.bezeqint.net
או בתיבות "עומקא דפרשה":
בכניסה לאוצה"ס "בית יוסף" רח' שד"ח.
בברכפלד, ביהכ"נ "בני הישיבות" שד' יחזקאל.
בג. הדרומית, ביהכ"נ בית תפילה נתי"מ 75.
ביהכ"נ משובב נתיבות, נתי"מ 90.
אין המערכת אחראית להחזיר כתבים או דיסקים.
ד"ת בדפים מתקבלים עד יום ראשון בלבד.
בדיסק ובמייל יש להעביר עד יום ג' בלילה.

נושאי הגליונות הבאים
נשא - קרבנות הנשיאים
שבועות - עול תורה
שלח - נסכים
קרח - מעשר ראשון

למען עתיד ילדיך תכנית "שמח תשמח"
*ילדים עד גיל שנה.
הלוואות בפרסיה של 200 תשלומים
לפרטים: הרב א. ארנפורנד 050-4150605

ברגע האחרון!! לפני שיהיה מאוחר
ארגון משובב נתיבות
מרכז להצלה רוחנית
057-3133330 057-3102044/8/9 057-3140000